

СИСТЕМНИЙ ПІДХІД ДО ПОНЯТТЯ ТЯЖКОЇ КОРИСЛИВО-НАСИЛЬНИЦЬКОЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Розвиток сучасної кримінологічної думки передбачає удосконалення пізнавального інструментарію, зокрема понятійного апарату. Система категорій і понять має адекватно відбивати кримінальну реальність (злочинність), відобразити її соціальну сутність, закономірності і тенденції розвитку. Передумовами ревізії існуючої системи кримінологічних понять виступає оновлення теоретико-методологічних підходів пізнання кримінальної дійсності. На сьогодні досить складно оперувати виробленим за радянської епохи (у дусі загально-філософської концепції діалектичного матеріалізму, лінійної причинності), концептуальним поняттям злочинності, яке мало відповідідає сучасним методологічним орієнтирам, існуючій суспільно-політичній формації, соціокультурній практиці життєдіяльності людей. Методологічне оновлення кримінологічних знань про центральний предмет її дослідження – злочинність, повинно відбуватися у руслі загально філософських людиноцентриських пріоритетів та системного підходу до пізнання реальності.

Для формулювання нових понять чи уточнення існуючих мають бути відповідні передумови. До останніх В.С. Зеленецький відносить теоретичні, правові та фактичні¹.

Визначити видове поняття тяжкої корисливо-насильницької злочинності досить складно у відриві від конструювання родового поняття злочинності, що співвідносяться як по лінії координації, так і субординації, утворюючи так звані понятійні ряди, про що відмічає М.І. Панов². Теоретичною передумовою вдосконалення родового поняття злочинності є наявна ситуація, за якою центральна категорія кримінологічної науки відноситься до найменш визначеної, найбільш суперечливої і методологічно застарілої. В кримінологічній літературі існує велика

¹ Зеленецький В.С. Общая теория борьбы с преступностью. Концептуальные основы. – Х.: Основа, 1994. – С. 30-33.

² Панов М. Проблеми формування понятійного апарату юридичної науки: методологічні аспекти // Вісник Академії правових наук України. – № 2(33), № 3 (34). – 2003. – С. 58.

кількість найрізноманітніших визначень злочинності. Немає сенсу приводити відомі дефініції у повному обсязі, оскільки вони багато в чому схожі. Згрупуємо їх у самостійні наукові підходи, виходячи з розуміння сутності злочинності.

Представників першого напрямку умовно можна назвати *легалістським* (за Я.І. Гилінським), оскільки в основі визначення злочинності лежить базове поняття злочину. Одні з них вважають, що злочинність – це історично мінливе, соціальне і кримінально-правове негативне явище, що являє собою систему злочинів, вчинених на певній території за конкретний проміжок часу³. Інші практично повністю повторюють наведене визначення, замінивши ознаку системності на сукупність злочинів⁴. Окремі автори акцентують увагу на таких суттєвих ознаках злочинності як суспільна небезпечність і здатність до самовідтворення⁵.

Другий підхід до конструювання відміченого поняття назвемо *реакційним*. Згідно з ним, злочинність розглядається як реакція суспільства на розбалансованість суспільного організму, неефективну політику держави⁶.

Третій підхід вважаємо *нормативістським*, згідно з ним під злочинністю розуміють різновид девіацій (відхилення від норми), що досягнули ступеня суспільної небезпечності, визначеної законодавцем у кримінальному законі⁷.

Похідним від вищевказаного є четвертий підхід. Згідно з ним, злочинність є різновидом деструктивної поведінки людей, забороненої кримінальним законом...⁸, що знаходить свій вираз у пролонгованій множині злочинів і пов'язаних із ними негативних наслідків⁹.

---

³ Криминология: Ученик / Под ред. Н.Ф. Кузнецовой, В.В. Лунева. – М.: Вольтерс Кливер, 2004. – С. 90.; Дашин И.Н. Общетеоретические проблемы криминологии: Монография. – Х.: Прапор, 2005. – С. 55 та ін.;

⁴ Курс Советской криминологии: Предмет. Методология. Преступность и ее причины. Преступник. – М.: Юрид. Лит., 1985. – С. 138; Криминология: Учебник / Под ред. Г.А. Аванесова. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2005. – С. 181; Криминология: Учебник / Под ред. В.Н. Кудрявцева и Еминова. – М.: Юрист, 2002. – С. 76 та ін.

⁵ Хохряков Г.В. Криминология: Учебник. – М.: Юрист, 1999. – С.29.

⁶ Карпец И.И. Преступность: иллюзии и реальность. – М.: Российск. Право, 1992. – С.98-99 та ін.

⁷ Гилинский Я.И. Девиантность, преступность, социальный контроль. – Юридический центр Пресс, 2004. – С. 161.; Шестаков Д.А. Криминология. Преступность как свойство общества. – СПб.: Лань, 2001. – С.72.

⁸ Зелинский А.Ф. Криминология: Учеб. пособ. – Х.: Рубикон, 2000. – С. 24.

⁹ Голина В.В. Преступность: понятие и реальность // Проблемы законности. – № 32. – 1997. – С.121.

Не применшуючи значення кожного з приведених наукових підходів у розробці поняття злочинності, вважаю, що найбільш перспективним виглядає останній. Згідно з ним злочинність розглядається як різновид суспільно небезпечної діяльності певної частини членів суспільства, специфічна сфера людського буття.

Завданням нашого дослідження буде спроба дати визначення родового поняття „злочинність” в контексті людиноцентристських пріоритетів та системного підходу пізнання реальності й вийти на видове поняття тяжкої корисливо-насильницької злочинності.

Оновлення теоретико-методологічного багажу кримінологічних досліджень має відбуватися із врахуванням сучасних тенденцій розвитку соціальних та гуманітарних дисциплін, що вивчають соціальну реальність¹⁰. Безперечною методологічною новелою у дослідженні соціальної реальності стала плюралізація та інтеграція різноманітних світоглядних орієнтирів, що дозволяють системно пізнавати глибинні механізми взаємодії людини і суспільства в їх органічній єдності та взаємообумовленості.

Відправною точкою нашого дослідження є теза, що *злочинність – особливий різновид соціальної реальності* (кримінальна реальність), яка існує в різноманітних формах прояву. Розуміння кримінальної реальності лише як об’єктивної дійсності, що існує в оточуючому світі незалежно від волі людей, має невеликий гносеологічний потенціал. Ця дійсність стає саме *реальністю* з моменту усвідомлення її людьми, вироблення певних позицій щодо її сприйняття чи відторгнення, включення її в бутійний контекст життєдіяльності населення. Переконалий, що кримінальна реальність у фокусі кримінологічного дослідницького інтересу повинна аналізуватися не як надіндивідуальне, абстрактне об’єктивне утворення, а як *системна форма людського буття*, обумовлена розвитком суспільних відносин. Матеріалізується така реальність через предметно-перетворювальну діяльність членів суспільства, їх міжсуб’єктну взаємодію та рефлексію особистістю суспільного буття. За своєю сутністю соціальна реальність – *сфера суспільних відносин, людська реальність, яка має діяльнісну форму виразу*¹¹.

---

¹⁰ Тацій В.Я. Методологічні проблеми правової науки на етапі формування правової, демократичної, соціальної держави // Методологічні проблеми правової науки. Матер. міжнарод. наук. конф. Харків, 13-14 грудня 2002 р. – Х.: Право, 2003. – С. 5.

¹¹ Слободчиков В.И. Деятельность как антропологическая категория (о различении онтологического и гносеологического статуса деятельности) // Вопросы философии. – 2001. – № 3. – С. 50.

Отже, соціальна (кримінальна) реальність – особливий клас матеріальних живих систем, бутійна сфера життєдіяльності людей, відображена у їх свідомості і включена в поведінковий контекст життєвої практики. Практична життєдіяльність людей представляє собою безперервний процес соціальної систематизації, а утворення систем є загальнолюдським способом забезпечення нормальних умов життєдіяльності у соціально-культурному просторі¹². Якщо соціальна реальність є системним утворенням, то вона повинна мати набір характерних ознак системи: *органічна цілісність, структурна ієрархічність, організованість, наявність інтегративних властивостей, ядро системи*¹³.

Органічна цілісність соціальної реальності в певній мірі носить умовний характер. Як відомо, вона знаходить свій вираз у внутрішній єдності цілей, функціональному призначенні, наявності позасистемного середовища (простору), з яким система взаємодіє як цілісний об'єкт¹⁴. Нескінченний континуум взаємодії людей у процесі задоволення потреб життєдіяльності, на перший погляд, носить випадковий, хаотичний характер. Однак, правова регламентація легітимних способів реалізації міри індивідуальної свободи при досягненні власних інтересів упорядковує суспільні відносини, стабілізує суспільне життя, формує систему загальнолюдських цінностей, спільних інтересів, моральних переконань, що виступають протипагою деструктивному потенціалу певної частини людської спільноти, забезпечують стійкість і цілісність суспільства, нормальні умови функціонування та розвитку.

Внутрішня єдність цілей існування та відтворення кримінальної реальності полягає в певній консолідації зусиль деякої частини людської спільноти щодо реалізації потреб та інтересів суспільно-небезпечними (злочинними) способами поведінки, в яких проявляється їх антисуспільна сутність. Функціональним призначенням кримінальної реальності є вплив на суспільну свідомість з метою закарбування архитипів *допустимості і вигідності* посягання на різні за соціальною цінністю суспільні відно-

---

¹² Танатова Д.К. Антропологический подход в социологии. – М.: «Дашков и К», 2006. – С. 44-45.

¹³ Прангишвили И.В. Системный подход и общесистемные закономерности. – М.: СИНТЕГ, 2000. – С. 47-48.; Поддубный Н.В. Онтологичный статус и гносеологическое значение понятия // Системный подход в современной науке. – М.: Прогресс-Традиция, 2004. – С. 393.

¹⁴ Див.: Прангишвили И.В. Там само. – С. 42.

сини, що охороняються кримінальним законом. Криміналізація свідомості населення відбувається субкультурними каналами від покоління до покоління. Це накопичений злочинний досвід, стійкі форми і способи відтворення кримінальної реальності, антисупільні цінності, традиції, певна наступність поколінь злочинців, що перманентно модифікуються та збагачуються в сучасному культурно-інформаційному просторі. Кримінальна реальність як пролонгований процес відтворення кримінальної практики наскрізь пронизує культурно-історичний поступ цивілізації. Не менш важливою функцією злочинності є кримінальна мобільність, тобто оновлення форм та розширення горизонтів кримінальної практики у контексті розвитку суспільних відносин.

Кримінальна реальність – відносно автономна система. Зовнішнім середовищем для неї виступає соціум як метасистема, з якою вона взаємодіє, структурно входить як підсистема, перебуває у причинно-наслідкових зв'язках і залежностях.

Структурність кримінальної реальності – базова її характеристика, що залишається відносно стабільною протягом тривалого часу. Каркас системи утворюють укрупнені блоки її елементів і стійкі міжелементні зв'язки. Стрижнем таких блоків є *мотивація* злочинної поведінки, в якій проявляється смислова сфера злочинців, онтологічний статус їх буття. За поширеністю і стійкістю мотивів кримінальної практики злочинність поділяється на два мегаблоки: *корислива* і *некорислива* (агресивна) злочинність. У середині кожного *типу* кримінальної реальності відбувається членування за низкою критеріїв, в яких відбивається спрямованість злочинних посягань, їх суспільна небезпечність (тяжкість) тощо. Наприклад, тип *корисливої* злочинності, в основі якої лежить корислива мотивація наживи, незаконного збагачення, залежно від способів посягання поділяється на *насильницьку* і *ненасильницьку*. До підгрупи *корисливо-насильницької злочинності* увійдуть злочини, в яких реалізація корисливого мотиву здійснюється не інакше, ніж насильницьким способом (корисливі вбивства, розбій, насильницький грабіж, вимагання поєднане із насильством, бандитизм та ін.). Групу корисливих посягань складатимуть крадіжки, шахрайство, обман покупців та замовників, одержання хабара та ін.

Залежно від тяжкості злочинних посягань (характеру застосованого насильства, фізичної та матеріальної шкоди) корисливо-насильницька злочинність поділяється на *тяжку* і *нетяжку*.

До першої підгрупи увійдуть тяжкі і особливо тяжкі злочини, другу складатимуть злочини середньої тяжкості.

Залежно від спрямованості посягань – на *майнову* і *немайнову* корисливо-насильницьку злочинність. Майнові посягання цієї групи загальновідомі. Серед немайнових корисливо-насильницьких злочинів слід виділити насильницьке донорство, незаконну трансплантацію органів або тканин людини, незаконне позбавлення волі або викрадання людини, торгівля людьми.

Тип некорисливої злочинності, утворений на основі некорисливої (агресивної) мотивації. Так, агресивна злочинність охоплює посягання мотивовані *негативізмом, ворожістю і ненавистю* до людей, тварин і речей матеріального світу, з метою заподіяння їм шкоди, псування чи руйнації. До неї входять: пошкодження релігійних споруд чи культових будинків, незаконне утримування, осквернення або знищення релігійних святинь, умисне знищення або пошкодження майна, нищення, руйнування чи псування пам'яток історії або культури, масові заворушення, наруга над могилою, жорстоке поводження з тваринами, знищення або пошкодження лісових масивів, непокора. Злочини, спрямовані проти невизначеного кола людей та проти безпеки людства: умисне вбивство, вчинене способом небезпечним для життя багатьох осіб, захоплення заручників, терористичний акт, масові заворушення, диверсія, пропаганда війни, планування, підготовка, розв'язування та ведення агресивної війни, екоцид, геноцид та ін. Окрема група – насильницькі посягання проти життя та здоров'я особи: вбивства, тілесні ушкодження різного ступеня тяжкості, катування, побої і мордування, насильницькі злочини у сфері медичного обслуговування; проти волі честі та гідності; статевої свободи та статевої недоторканості особи; громадського порядку й моральності та ін.

Разом зі структурним розподілом у моделі кримінальної реальності виділяється ієрархічна конусовидна градація кримінальної практики за характером і ступенем суспільної небезпечності злочинної поведінки. Місце посягання в цілісній системі кримінально-правових заборон визначається пріоритетами захисту суспільних відносин, тяжкістю спричиненої їм шкоди. Зупинимося більш докладно на структурно-ієрархічному розгляді на прикладі корисливо-насильницьких посягань.

Процес організації (саморганізації) органічно пов'язаний із формуванням якісно нових *інтегративних* властивостей системи та її елементів. Організація і подальше відтворення будь-якої

матеріальної живої системи відбувається при випадковій взаємодії, взаємовпливі і взаємозалежностях суб'єктів і факторів зовнішнього середовища¹⁵. Взаємодія суб'єктів нескінченна, проте у великих масштабах вона синхронізується і стає цілеспрямованою. У нескінченному потоці випадкової індивідуальної взаємодії утворюються певні інваріанти, зразки і моделі поведінки, що набувають типових, стійких рис. Частота відтворення і масштаби окремих форм злочинної поведінки дозволяють говорити про їх типовість, набуття характеру закономірностей. В основі типовості, стійкості моделей злочинної поведінки лежать певного ступеня стійкості детермінаційні зв'язки між структурними системними елементами та факторами оточуючого середовища. Саме наявність подібних зв'язків забезпечує відносну цілісність підсистемних утворень та інтегративну єдність системи в цілому. Наприклад, суспільна небезпечність певного *типу злочинності* як підсистеми кримінальної реальності якісно інша ніж її структурних елементів. Так, злочинна діяльність банди забезпечується консолідацією і згуртованістю її учасників, озброєністю, єдністю умислу, стійкістю, чітким функціонально-структурним розподілом спільної діяльності по виконанню єдиного плану, наявністю організатора¹⁶. Зрозуміло, що суспільна небезпечність бандитизму, як прояву організованої злочинності, значно більше ніж сума суспільної небезпечності окремих учасників банди. Тільки у процесі злочинної діяльності індивідуальні вольові зусилля кожного бандита інтегруються в якісно нове, значно потужніше і стійкіше утворення, цілеспрямовані раціонально-вольові зусилля групи, що суттєво підвищують ефективність їх спільної діяльності. Загально-кримінальний бандитизм при інтеграції в організовану злочинність, на рівні суспільного явища, представляє найбільшу за масштабами та тяжкістю можливих наслідків загрозу вже не громадській безпеці, а основам національної безпеки. В свою чергу, суспільна небезпечність організованої злочинності як підсистемного блоку корисливої злочинності інтегрується *у суспільну небезпечність цілісної системи кримінальної реальності*. Така інтегративна ознака, що притаманна злочинності як цілісній системі і не властива її структурним елементам проявляється у

¹⁵ Сафаров Г.Ш. Некоторые философские аспекты и концепции теории организации // Вопросы философии. – 2004. – № 4. – С. 94.

¹⁶ Голіна В.В. Кримінально-правові та кримінологічні проблеми боротьби з бандитизмом: соціально-правове і кримінологічне дослідження. – Х.: Регіон-інформ, 2004. – С. 63-64.

формуванні специфічної, кримінальної форми людського буття, функціональним призначенням якої є нажива і задоволення антисупільних інтересів певного кола осіб. Злочинність, як цілісне системне утворення, посягає на систему супільних відносин, що регламентують реалізацію найвищих соціальних цінностей, правопорядок загалом.

Ядром кримінальної реальності виступають закономірності відтворення, розвитку та видозмін кримінальної поведінки залежно від форм дезадаптації невизначеного кола людей до соціально-обумовлених, легітимних способів задоволення потреб та інтересів життєдіяльності. Якісні структурно-функціональні зміни всередині системи відбуваються внаслідок зовнішнього впливу оточуючого середовища (супільства). Оновлена кримінальна реальність у зворотному порядку впливає на формат розвитку супільних відносин, модифікацію правових засобів їх захисту.

Ядро системи кримінальної реальності має онтологічний статус. У ньому закладені закономірності існування, відтворення та розвитку типових форм злочинної поведінки, сутнісні залежності функціонування даної системи¹⁷.

Думаю, що ядро системи кримінальної реальності становлять історично – усталені, найбільш супільно-небезпечні різновиди злочинних посягань, відтворення яких обумовило введення кримінально-правових заборон. До них, головним чином, відносяться вбивства, розбої, грабежі, вимагання, спричинення тілесних ушкоджень, зґвалтування, крадіжки, шахрайства та ін. Історичний розвиток супільства показав, що в основі деструктивного потенціалу людської поведінки завжди були користь і насильство як невід’ємні феномени людського буття. З часом вони закарбувалися в архетипах свідомості цілих поколінь, проявили унікальну життєздатність, потужну детермінаційну силу. Як бачимо, перелічені види злочинних посягань структурно входять до виділених раніше підсистем злочинності: корисливої та некорисливої (агресивної). У своїй системній взаємодії вони утворюють якісно нову інтегративну властивість злочинності як цілісного об’єкта – її *тяжкість*. Остання визначається поширеністю (питомою вагою) найбільш супільно-небезпечних, тяжких і особливо тяжких проявів злочинної поведінки, а також «ціною злочинності» для супільства.

---

¹⁷ Шелепенко Л.А. Преступность как система: попытка критического анализа. – Луганск: РИО ЛГУВД, 2006. – С. 11-14.

Окремо слід виділити таку структурну характеристику системи злочинності як *криміногенний потенціал*. З одного боку, криміногенний потенціал представляє собою біфуркаційну зону міжсистемної взаємодії. Вона знаходиться на перетині двох мега і мета систем – злочинності і суспільства. У широкому значенні це *девіантний ресурс суспільства*. У вузькому значенні – баланс між готовністю невизначеного кола осіб, за певних умов, реалізувати наміри протиправного задоволення потреб життєдіяльності і реальним вчиненням злочинів, незалежно від їх кримінально-правової оцінки. Одним словом, це певна частина людей, які усвідомлюють вигідність і припустимість злочинної поведінки, потенційно готові до неї, однак вагаються через загрозу можливої кримінальної відповідальності¹⁸ та в силу інших особистих причин.

З другого боку, криміногенний потенціал представляє собою *рецидивний ресурс злочинності*, її здатність до самовідтворення із середини. Основу рецидивного ресурсу становить баланс між первинною і повторною злочинною поведінкою. У будь-якому разі криміногенний потенціал дає енергетичний заряд системі як ззовні, так й із середини. Звідси, ефективність правоохоронної діяльності по управлінню системою злочинності багато в чому залежить від ступеня контролю над її криміногенним потенціалом.

Завершуючи розгляд кримінальної реальності, слід відмітити, що дана форма людського буття розвивається в конкретних просторово-часових координатах. Проаналізувати стан злочинності і динаміку її розвитку неможливо у відірваності від території та проміжку часу, в межах яких вчинявся певний масив злочинних посягань.

Таким чином, кримінальна реальність (злочинність) представляє собою історично усвідомлену антисуспільну форму людського буття, виражену в протиправній діяльності системного характеру у конкретних умовах простору і часу.

Визначивши родові поняття злочинності, маємо всі підстави перейти до формування видового поняття тяжкої корисливо-насильницької злочинності. Почнемо з аналізу наукових надбань у вивченні порушеної проблеми. Заслуговує на увагу той факт, що до розгляду різних аспектів досліджуваного виду злочинів неодноразово зверталися як криміналісти так і кримінологи. Спеціалістів у галузі кримінального права більше цікавили пи-

---

¹⁸ Баулін Ю.В. Звільнення від кримінальної відповідальності. – К.: Атіка, 2004. – С. 35.

тання кваліфікації (крадіжок, грабежів, розбоїв, вимагань) їх розмежування, характеристика ознак складу злочинів, удосконалення законодавчої техніки¹⁹. Кримінологи звертали увагу на кількісно-якісні показники, особистість злочинця, причинність та попередження окремих складів злочинів та їх видів²⁰.

Питання виділення корисливо-насильницьких злочинів у самостійну однорідну групу здебільшого порушувалося в контексті кримінологічної класифікації, причому остання проводилася за різними критеріями, а єдиного поняття корисливо-насильницької злочинності як цільного різновиду злочинності не вироблено взагалі. За такої ситуації досить складно визначити місце даного різновиду злочинності у загальній системі злочинності, окреслити коло злочинів, що до неї входять, показати видові відмінності з іншими різновидами злочинності, визначитися з класифікаційним критерієм.

Існуюча проблемна ситуація має свою історію і, насамперед, свідчить про остаточну несформованість понятійно-категоріального апарату кримінологічної науки. Для цього є об'єктивні причини. Складність формулювання кримінологічних понять полягає в тому, що вони мають найточніше відбивати реальні прояви кримінальної практики у розрізі не стільки типовості форм поведінки, скільки однорідності мотивації злочинців, причинності, специфіки попередження. Відтак, кримінологія має справу із «живою матерією», яку надзвичайно складно стандартизувати, узгодити із законами формальної логіки, привести у системний вигляд. Тут імперативні методи конструювання правових заборон найменше працюють, бо люди, які їх порушують, набагато винахідливіші, а механізми мотивації залишаються до кінця не вивченими. Реальні злочинці рідко замислюються над правовою кваліфікацією своїх дій, а здебільшого

---

¹⁹ Бажанов М.И. Ответственность за кражу личного имущества и за разбой по советскому уголовному законодательству. – Х.: Изд-во Харьк. Ун-та, 1957. – 40 с.; Владимиров В.А., Ляпунов Ю.И. Ответственность за корыстные посягательства на социалистическую собственность. – М.: Юрид. Лит., 1986. – 222 с.; Емельянов В.П. Защита права собственности уголовным законодательством. – Х.: Рубикон, 1996. – 127с.; Кригер Г.Л. Ответственность за разбой. – М.: Юрид. лит., 1968. – 90 с.; Матышевский П.С. Преступления против собственности и смежные с ними преступления. – К.: Юринком, 1996. – 240 с та ін.

²⁰ Голіна В.В. Кримінально-правові та кримінологічні проблеми боротьби з бандитизмом... Див. вказ праця; Батиргареева В.С. Кримінологічна характеристика та попередження розбоїв, поєднаних із проникненням у житло. – Х.: Одісей, 2003. – 256 с.; Алауханов Е.О. Кримінологические проблемы предупреждения корыстно-насильственных преступлений. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2005. – 282 с. та ін.

керуються життєвою логікою, одночасно можуть посягати на декілька самостійних об'єктів кримінально-правової охорони, недиференційовано підходять до засобів реалізації умислу, зважають на ситуативний чинник. Тому кримінологам досить важко типізувати і класифікувати злочинну поведінку в однорідні види, виходячи з їх єдності мотивації, причинності і специфіки запобігання. Подібні групування завжди носять умовний характер, оскільки людська діяльність полімотивована, детермінована єдиною системою соціальних факторів, які визначають сутність людського буття.

З усвідомленням специфіки предметних інтересів у кримінології відбувалося поступове відходження від кримінально-правової класифікації злочинів. Унаслідок цього одна з перших кримінологічних класифікацій проводилася на основі найбільш поширених у кримінальній практиці злочинів: 1) неповнолітніх і молоді; 2) насильницькі і хуліганство; 3) корисливі і корисливо-насильницькі; 4) посадові і господарські; 5) необережні; 6) рецидивні злочини²¹. Очевидно, що автори даної класифікації більше переймалися видовою однорідністю даних посягань, а не встановленням єдиного класифікаційного критерію. Група корисливих посягань поділялася залежно від застосування насильства над особою на підгрупи: 1) ненасильницькі; 2) насильницькі. До перших входили крадіжка, ненасильницький грабіж і шахрайство, а до другої – кваліфікований грабіж і розбій²².

З метою диференціації заходів попереджувального впливу класифікація злочинів проводилася на підставі їх однорідності, територіальної поширеності, первинної та рецидивної злочинності. Як однорідні виділялися групи корисливих, насильницьких проти особи та корисливо-насильницьких посягань²³.

Пропонувалося об'єднати насильницькі (вбивства, тілесні ушкодження різного ступеню тяжкості, з'валтування, мордування, хуліганство), корисливо-насильницькі (розбій і насильницький грабіж) і корисливі злочини (крадіжки, ненасильницький грабіж і шахрайство) в єдину групу *злочинів проти особи, її прав і суспільного порядку* на тій підставі, що вони складають основу усієї злочинності, мають спільну причинність, і схожість соціальних і морально-психологічних властивостей осіб, які їх вчиняють²⁴.

²¹ Кримінологія. Учебник. – М.: Юрид. лит., 1979. – С. 189-291.

²² Кримінологія. – Учебник. – М.: Юрид. лит., 1976. – С. 383.

²³ Аванесов Г. А. Кримінологія і соціальна профілактика. Учебник. – М., 1980. – С. 448-449.

²⁴ Курс советской кримінологии: Предупреждение преступности. – М.: Юрид. лит., 1986. – С. 176-177.

Покладання в основу кримінологічної класифікації різних аспектів мотивації злочинних посягань відстоюється у роботах В.М. Кудрявцева, Н.Ф. Кузнецової, В.В. Лунеєва, А.Ф. Зелінського, І.М. Даньшина та ін.²⁵ Зокрема, Н.Ф. Кузнецова, виділяє наступний набір критеріїв класифікації кримінальної мотивації: типологію особистості, характер суспільної небезпечності злочинів, основні сфери життєдіяльності особистості, форми суспільної свідомості. У такий спосіб класифікуються корисливі, насильницькі, корисливо-насильницькі, службово-господарські злочини²⁶.

Деякі кримінологи звертають увагу на врахування специфіки криміногенного об'єкту попереджувального впливу при проведенні класифікації злочинів²⁷, або пропонують утворювати різні групи злочинів на основі казуального критерію²⁸.

Наведене розмаїття підходів науковців до питання кримінологічної класифікації злочинів позначилося на виділенні у самостійну типологічну групу корисливо-насильницької злочинності. Востаннє вона окремо розглядалася ще в радянських підручниках з кримінології²⁹. В сучасних, як вітчизняних, так і російських підручниках згадуються найбільш типові склади корисливо-насильницьких злочинів, що відносяться до корисливої, насильницької та економічної злочинності.

Здійснимо стислий огляд основних підходів щодо місця корисливо-насильницької злочинних посягань у системі злочинності.

Так, існує думка, що бандитизм, вимагання, насильницький грабж і розбій входять до групи двооб'єктних злочинів, але більш значимою цінністю при цьому є безпека особи. Вони мають багато спільних рис із традиційними насильницькими злочинами, тому їх необхідно віднести до насильницької злочинності. Тут же відмічається, що насильницька і корисливо-насильницька злочин-

---

²⁵ Кудрявцев В.Н., Лунев В.В. О криминалогической классификации преступлений // Государство и право. – 2005. – № 6. – С. 54-66.; Зелинский А.Ф. О криминалогической классификации преступлений // Проблемы соц. законности на современном этапе коммунистич. строительства. – Х., 1978. – С. 210-212.; Кримінологія. – Х.: Право, 2003. – С. 18.

²⁶ Кузнецова Н.Ф. Проблемы криминалогической детерминации. – М.: МГУ, 1984. – С. 60.

²⁷ Голина В.В. Специально-криминалогическое предупреждение преступлений (теория и практика). – Дис. ... докт. юрид. наук. – Х.: Укр. гос. юрид. акад., 1994. – С. 116.

²⁸ Кальман О.Г. Стан і головні напрямки попередження економічної злочинності в Україні: теоретичні та прикладні проблеми. – Х.: Гімназія, 2003. – С. 32.

²⁹ Криминалогия и профилактика преступлений. Учебник. – М.: МВШМ МВД СССР, 1989. – С. 381.

ність частково перехрещуються³⁰. Майже повністю розділяють наведену точку зору і російські кримінологи, додаючи, що у цих злочинів також схожа методика попередження³¹.

Позиція авторів не зовсім переконлива. Згадавши про двоб'єктність цих посягань, не варто забувати, що головним принципом кримінально-правової класифікації є родовий і безпосередній об'єкт посягання, якому, насамперед, головним чином спричиняється істотна шкода, а також створюється реальна загроза її спричинення³². Таким об'єктом є відносини власності проти яких і спрямоване дане посягання, а отже вагомих підстав до віднесення таких злочинів саме до групи насильницьких не вбачається.

Зберігається традиційний підхід віднесення корисливо-насильницьких посягань (розбій, бандитизм, викрадення людини) до корисливої злочинності, всередині якої виділяються посягання, поєднані з насильством і такі, що з ним не поєднані³³.

У контексті відповідності кримінально-правовій класифікації пропонується виділяти майнову злочинність, до якої входять крадіжки, шахрайства, грабежі, розбої, вимагання, незаконне заволодіння автотранспортом³⁴.

Кальман О.Г. розглядає насильницькі грабежі, розбої, вимагання в системі економічної злочинності³⁵.

А.Ф. Зелінський одночасно відносить грабежі, розбої, вимагання, корисливі вбивства, бандитизм як до корисливої, так і до агресивної злочинності³⁶.

В.В. Лунеев також вважає, що грабежі і розбої слід одночасно розглядати як у групі корисливих, так і насильницьких діянь, виділивши їх в самостійну підгрупу – корисливо-насильницькі³⁷.

---

³⁰ Курс кримінології. Особлива частина: Підручник. – К.: Юрінком Інтер, 2001. – С. 87, 90.

³¹ Див.: Кримінологія: Учебник / Под ред. Н.Ф. Кузнецовой, В.В. Лунеева. – С. 302-303.; Кримінологія: Учебник / Под ред. В.Н. Кудрявцева, В.Е. Эминова. – С. 413-414; Кримінологія: Учебник / Под ред. Ф. Кваши. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2002. – С. 364-365.

³² Тацій В.Я. Об'єкт і предмет злочину в кримінальному праві України: Навч. Посіб. – Х.: Укрюа, 1994. – С. 70-71.

³³ Див.: Кримінологія: Учебник / Под ред. Г.А. Аванесова. – С. 361.

³⁴ Кримінологія: Учебник / Под ред. В.Н. Бурлакова, Н.М. Кропачева. – СПб.: Питер, 2002. – С. 220.

³⁵ Кримінологія: Загальна та особлива частина: Підручник. – Х.: Право, 2003. – С. 176.

³⁶ Див.: Зелінський А.Ф. Кримінологія. – С. 173, 193.

³⁷ Лунеев В.В. Преступность XX века: мировые, региональные и российские тенденции. – М.: Волтерс Клувер, 2005. – С. 461.

Наведені точки зору науковців свідчать про те, що кримінологічна класифікація злочинності проходить складний етап самостійного становлення. Більшість кримінологів розуміє, що вона, з одного боку, має розчленовувати систему злочинності (теоретичний рівень) на підсистемні мегаблоки, а, з іншого боку, її основним завданням залишається виділення на *емпіричному рівні* однорідних за формами прояву, мотивацією, причинністю та специфікою попередження видів злочинної поведінки.

Отже, виходячи із системного розгляду кримінальної реальності і людиновимірності суспільного буття, класифікаційний критерій, за яким слід здійснювати структурний розподіл підсистем (типів) злочинності *має носити інтеграційний характер*. У ньому повинна відбиватися як зовнішня форма прояву злочинної поведінки (спрямованість, суспільна небезпечність, тяжкість), так і антисоціальна сутність особистості злочинця. Лише поєднання об'єктивного і суб'єктивного дозволить системно підійти до пізнання феномену однорідності певного різновиду кримінальної практики, обумовленого соціально-культурним контекстом людського буття. Таким *інтеграційним критерієм є корисливо-насильницька мотивація злочинної поведінки*, оскільки в ній трансформується об'єктивна дійсність, утворюючи ціннісно-смысловий базис особистості, який генерує, спрямовує поведінкову активність, узгоджує відповідність цілей і способів (засобів) їх досягнення реальним умовам суспільного буття. Мотивація не зводиться до мотиву. Це динамічний процес внутрішньої детермінації злочинної поведінки, що передбачає формування, розвиток і реалізацію мотиву. Визрівання мотиву та його реалізація відбувається під взаємним впливом як внутрішніх смислових диспозицій особистості так і зовнішніх ситуативних перемінних. Кримінальна мотивація проходить низку послідовних етапів: актуалізація потреби, інтересу, бажання; усвідомлення мотиву; цілеутворення; вибір і оцінка способів і засобів реалізації мотиву та досягнення мети; прийняття злочинного рішення; виконання прийнятого рішення; контроль і корекція своїх дій; аналіз наслідків, що настали³⁸. Хочу наголосити, що специфіка корисливо-насильницьких посягань полягає не просто в корисливому мотиві і насильницькому способі дії, як самостійних елементів об'єктивної та суб'єктивної сторони злочину. Дана категорія злочинів вирізняється саме корисливо-насильницькою мотивацією злочинців, яка являє собою цілісне системне

---

³⁸ Лунеев В.В. Мотивация преступного поведения. – М.: Наука, 1991. – С. 28.

утворення, що найрельєфніше відбиває *смыслову сферу* особистості злочинця, індивідуальні особливості якої проєктуються на систему ціннісних орієнтацій і мотивацію поведінки, обумовлюють постановку цілей і засобів їх досягнення, фіксують відношення особи до наслідків своїх дій. Мотивація злочинної поведінки наскрізь пронизана моральними, вольовими, інтелектуальними, емоційними особливостями її суб'єкта, які в системній взаємодії наповнюють мотив поведінки індивідуальним смыслом і практичним значенням. Особливість мотиваційних процесів у корисливо-насильницьких злочинців полягає в фіксованій (усвідомленій чи неусвідомленій) установці досягати життєві цілі силовими засобами. Тут насильство більше ніж просто спосіб дії, воно є елементом мотивації. Такі базові психологічні диспозиції особи як: агресивність, підозрлість, ворожість, тривожність, негативізм, невисокий рівень інтелекту накладають відбиток на формування термінальних та інструментальних цінностей із домінуванням останніх. Життя та здоров'я інших людей корисливо-насильницькими злочинцями не сприймаються як найвищі соціальні цінності. Вони є лише фізичною перешкодою на шляху до заволодіння їх майном. *Насильство – не просто засіб досягнення корисливої мети, воно одночасно є способом самовираження особистості.* Готовність спричиняти фізичну шкоду тілесній недоторканості іншій особі свідомо чи неусвідомлено проявляється на усіх етапах корисливої мотивації. Про це свідчать результати проведеного автором формалізованого інтерв'ювання 400 корисливо-насильницьких злочинців, які відбувають покарання в 15 колоніях середнього та максимального рівнів безпеки.

Так, 73% опитаних повідомили, що вже під час виношування злочинної ідеї (на етапі формування та розвитку мотиву) чітко розуміли неминучість саме насильницького заволодіння майном потерпілого; 21% засуджених допускали таку можливість, залежно від розвитку ситуації на момент посягання; 5% – над цим не замислювались, цілком покладаючись на випадок та вправність співучасників, і лише 1% засуджених категорично не допускали такої можливості.

Ретроспективно оцінюючи вибір саме насильницького способу заволодіння майном, а не будь-якого іншого, 19% опитаних повідомили, що насильство для них є звичним стереотипним способом досягнення життєвих цілей і вирішення життєвих проблем. 54% злочинців раціонально відмічали його переваги, виходячи з власного досвіду: раптовість, інтенсивність, інтелектуальна

невибагливість, велика ймовірність негайного заволодіння майном, підкреслюючи прагматичність власного вибору. 21% респондентів сподівалися, що їм особисто не доведеться вдаватися до силового впливу на потерпілого, але під тиском співучасників та перебігом ситуації застосували насильство. Решта засуджених не змогла дати відповідь на поставлене запитання.

Цікаво порівняти оцінку вигоди насильницького посягання, (спонукально-динамічної сили корисливого мотиву), на думку засуджених. Так, 17% вважає, що вигода від майбутнього посягання була суттєвою; 36% – посередньою, але кожний заробляє як уміє; 6% – мізерною, просто на той момент потрібні були кошти на спиртні напої/наркотики; 35% засуджених відмітили, що зиск від майбутнього злочину взагалі був невідомий, передбачалося відібрати будь-яке цінне майно; 6% – уникли відповіді на дане запитання.

Отже, наведені результати засвідчують взаємообумовленість корисливого мотиву і насильницького способу посягання в органічно цілісній корисливо-насильницькій мотивації злочинної поведінки. Наявність у злочинців фіксованої насильницької установки на заволодіння майном характеризує підвищену суспільну небезпечність і тяжкість даного виду злочинності. Своєрідність і якісна визначеність корисливо-насильницької мотивації дає підстави виділити тяжку корисливо-насильницьку злочинність у самостійну типологічну групу.

Розглянемо основні ознаки тяжкої корисливо-насильницької злочинності.

По-перше, корисливо-насильницька злочинність є історично усталеною, рентабельною формою особистої наживи. Даний вид злочинної практики виникає паралельно з інститутом власності. З моменту закріплення індивідуальної приналежності майна, встановлення його номінальної вартості і здатності бути товаром, формується найбільш потужна за спонукально-динамічною силою фіксована корисливо-насильницька мотиваційна установка людей – заволодіти чужим майном, отримавши незаконну, без відповідних затрат праці та засобів виробництва, вигоду. Миттєва нажива за чужий рахунок зробила даний вид злочинної практики економічно рентабельним і фізично доступним. Корисливо-насильницька злочинність за своєю соціально-психологічною природою, на перший погляд, є цілеорієнтованою, хоча її індивідуально-сміслову основу становлять ціннісні диспозиції. Інтелектуальні і вольові зусилля злочинців спрямовані на проти-

правне заволодіння майном, що становить самостійну індивідуальну потребу-цінність, при цьому силовий вплив на тілесну недоторканість потерпілих виступає не тільки засобом досягнення корисливої мети, а й одночасно способом самозатвердження.

По-друге, при корисливо-насильницьких посяганнях когегентно піддаються безпосередньому злочинному впливу найвищі соціальні цінності – майно (майнові права) і людина. Дані соціальні блага нерозривно пов'язані. Майно – продуктом суспільного виробництва і предметом суспільного споживання, виконує функцію товару. Правовий режим речей кореспондує відносинам власності, які становлять економічний базис суспільства. Право власності на майно – суб'єктивне право, реалізація якого поза стосунками з членами суспільства неможлива. Процес суспільного виробництва і споживання матеріальних благ становить діяльнісну форму людського буття.

По-третє, підвищена суспільна небезпечність і тяжкість цих злочинів визначається комплексом критеріїв: способом дії (характером насильства, яке за своїм зовнішнім виразом є небезпечним для життя та здоров'я в момент застосування); ступенем тяжкості фізичної шкоди; розміром спричиненої майнової шкоди; цивільно-правовим статусом майна, що є предметом посягання; характеристикою злочинної діяльності (форми співучасті, множинність злочинів, місце вчинення), що відбиваються у розмірі санкцій від 5 до 15 років позбавлення волі, або винятковій мірі покарання.

По-четверте, корисливий мотив завжди носить майновий вираз. Атрибутивною ознакою даного виду злочинності є майновий характер насильницьких посягань. Він передбачає прагнення протиправного заволодіння чужим майном або майновими правами чи звільнитися від майнових обов'язків або скоротити необхідні матеріальні витрати³⁹. Отже, в основі корисливого мотиву лежить індивідуальна потреба заволодіти майном. Під останнім розуміють окрему річ, сукупність речей, а також майнові права та обов'язки (ст. 190 ЦК України). Річчю є предмет матеріального світу, щодо якого можуть виникати цивільні права та обов'язки (ст. 179 ЦК України)⁴⁰. В окремих випадках (при вимаганні) право на майно або дії майнового характеру. Таке

³⁹ Зелинский А.Ф. Корысть: опыт криминологического и психологического анализа // Государство и право. – 1993. – № 3. – С. 37.

⁴⁰ Цивільний Кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40–44. – Ст. 356.

майно на законній підставі належить власнику або особі, якій воно ввірено, перебуває у її віданні чи під охороною, має певну вартість і не належить особі, яка на нього посягає⁴¹. Йдеться про приватне, державне та комунальне майно. Рівноправність усіх суб'єктів власності розширює коло корисливо-наслідницьких посягань, включаючи до них окрім традиційних посягань проти власності (грабіж, розбій, вимагання), корисливі вбивства, бандітизм, незаконне заволодіння транспортним засобом, предметом посягання яких нарівні з приватним є державне, колективне, муніципальне майно.

За правовим режимом (ступенем оборотоздатності) майно можна поділити на: *речі, що вільно обертається у цивільно-правовому обороті; майно, вилучене із вільного цивільного обороту*. У чинному цивільному кодексі проголошується презумпція вільної оборотоздатності (вільного відчуження або переходу в порядку правонаступництва чи спадкування або іншим чином) майна, за винятком випадків обмеження оборотоздатності майна⁴². До такого майна належать: нерухомість (жилі будинки, квартири, земельні ділянки, а також об'єкти, розташовані на них, переміщення яких неможливо без їх знецінення та зміни їх призначення, підприємство як єдиний майновий комплекс, повітряні та морські судна, судна внутрішнього плавання, космічні об'єкти, а також інші речі, права на які підлягають державній реєстрації), предмети домашнього господарства, продуктивна і робоча худоба, насадження на земельній ділянці, засоби виробництва, вироблена продукція, плоди та доходи, транспортні засоби, гроші, валютні цінності, цінні папери, а також інше майно споживчого та виробничого призначення ст.ст. 179-198 ЦК України⁴³.

Цивільно-правовим законодавством встановлений спеціальний правовий режим на окремі види майна вилученого із цивільного обороту. До нього належать вогнепальна зброя, бойові припаси, вибухові речовини, радіоактивні матеріали, наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналоги або прекурсори, спецзасоби⁴⁴. Заволодіння даними видами майна становить підвищену суспільну

---

⁴¹ Кримінальне право України: Особлива частина: Підручник / За ред. М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – С. 133-134.

⁴² Цивільне право України: Підручник: У 2 т./ За ред. В.І. Борисової, І.В. Спасько-Фатєєвої, В.Л. Яроцького. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – Т. 1. – С. 167-168.

⁴³ Див.: Цивільний Кодекс України.

⁴⁴ Постанова Верховної Ради України «Про право власності на окремі види майна» від 17.06.1992 р. – № 2471-XII.

небезпеку і загрожує громадській безпеці та здоров'ю населення. За умови, коли дані посягання вчиняються з корисливих мотивів способами розбою або вимагання, поєднаних із насильством небезпечним для життя та здоров'я, є всі підстави віднести їх до системи тяжкої корисливо-насильницької злочинності.

По-п'яте, за своїм *функціонально-цільовим призначенням та індивідуально-смысловим наповненням насильницький спосіб посягання* одночасно є забезпечувальним (інструментальним) засобом досягнення корисливої мети і деструктивним способом самоствердження особистості. Він передбачає умисний насильницький (фізичний або психічний) вплив на організм потерпілого з метою вилучення (утримання) майна. За характером як потенційної, так і реальної шкоди анатомічній цілісності людського організму такий вплив є небезпечним для життя та здоров'я потерпілого в момент застосування. Насильницький спосіб становить зовнішній вираз корисливого мотиву в проекції на кінцевий результат дії. Вихідна синхронність зазначених елементів мотивації задається цілераціональною спрямованістю поведінки і призводить до взаємопідсилення корисного мотиву і насильницького способу, їх органічну єдність, взаємодетермінованість, подвійну ефективність при заволодінні майном.

По-шосте, тяжка корисливо-насильницька злочинність – відносно *цілісне складне системне утворення*, в основі якого лежить корисливо-насильницьке цілепокладання. Базовими елементами даної системи виступають окремі злочини й особи, які їх вчинили, пов'язані спільними корисливими мотивами і насильницькими способами посягання. Одиначним елементом даного системного утворення є конкретний злочин і особа злочинця, які мають *родову* суспільну небезпечність (конститутивну ознаку). Множинна взаємодія злочинів і злочинців призводить до якісно нових інтегративних форм видової суспільної небезпечності тяжкої корисливо-насильницької злочинності, що найбільш концентровано проявляється в її характері. Останній відображає структурну складову злочинності: масштаби, інтенсивність, форми прояву, тяжкість наслідків, територіальну та часову поширеність, кримінальну активність певних верств населення, що співвідносяться із статусно-рольовими, субкультурно-груповими, мотиваційно-ціннісними, іншими характеристиками злочинців. Встановити подібні зв'язки, можливо лише на базі аналізу значного масиву окремих злочинів. Одиначні елементи системи знаходяться в конусовидній ієрархічній підпоряд-

кованості залежно від тяжкості злочинних посягань. Вершину структурної конструкції становлять вбивства як особливий вид кримінальної практики. Нижчі ієрархічні рівні вибудовуються за критерієм видового й предметного характеру та ступеня суспільної небезпечності злочинних проявів, що інтегруються в їх тяжкості. У середині системи здійснюється рух від менш тяжких до більш тяжких форм злочинних посягань і в зворотньому порядку. У заданих параметрах системи допускаються і незначні флуктуації (відхилення, коливання) від загальної траєкторії розвитку її елементів, що забезпечує гомеостазис (збереження) конструкції. За своєю суттю така система є цілеорієнтованою, при цьому фундамент її стійкості й внутрішньої організованості становлять ціннісноорієнтовані елементи (рецидивні, організовані, професійні форми злочинної діяльності).

Закономірності функціонування і напрями розвитку тяжкої корисливо-насильницької злочинності, як багаторівневого системного утворення, визначатимуться як емерджентними (внутрішньо-системними взаємодіями), так і зовнішньо-соціальними впливами. Очевидно, що корисливо-насильницька злочинність є системою середнього рівня, тому по горизонталі взаємодіє з іншими видами злочинності, структурно входить до класу злочинності як загального системного утворення. Системний підхід дозволяє здійснити цілісне пізнання корисливо-насильницького виду злочинності в детермінаційному й особистісному вимірах, взаємозв'язках і динамічному розвитку. Нова система координат самотійного виду кримінальної практики дозволяє прослідковувати не тільки об'єкт-суб'єктну взаємодію, але й суб'єкт-суб'єктну.

Динамічний розвиток і видозміни системи кримінальної реальності відбуваються в конкретних умовах простору і часу.

З вищевикладеного випливає, що *тяжка корисливо-насильницька злочинність* представляє собою: історично усвідомлену форму особистої наживи, що проявляється в системі майнових злочинних посягань у великих та особливо великих розмірах, поєднаних із насильством, небезпечним для життя та здоров'я особи, які вчиняються на певній території за конкретний проміжок часу.

Рекомендовано до опублікування на засіданні сектору дослідження проблем запобігання злочинності ІВПЗ АПрН України (протокол № 3 від 18 липня 2007 р.)

Рецензент – доктор юрид. наук, проф. В.В. Голина